

ЖРТВЕ И ЦЕЛАТИ ЛИЧНОГ УНИВЕРЗУМА

Фрања Петриновић, *Грамаџика њоремећаја*, Културни центар, Нови Сад
2013

Поредак сам себе одржава превенцијом поремећаја, застоја, одступања – свих оних искорака који преусмеравају на нове, непредвидиве путање или разоткривају нежељене контексте. Поредак има своја транспарентна, али и своја скривена лица, која наговештавају несигурно заклоњени хаос. У позадини сваког система буја све оно што се не може систематизовати, као и све оно што се опире поретку и нормираним циљу. Често се управо тај облик егзистенцијалног искуства назива бесциљношћу. Једина замка оваквог опирања појединца наметнутим вредностима јесте то што, у недостатку бољег садржаја, лако може да послужи као конструкт идентитета – а то, истовремено, опет значи служити поретку, макар и инверзно. На неки начин, ово би могао бити сиже *Грамаџике њоремећаја*, уз тенденцију аутора да остави по страни проблем самообмане. У овој збирци прича Фрања Петриновић фабулира бесциљност, настојећи да је прикаже из непријатне близине, у наративном калеидоскопу могућих визура и тумачења. Противречност у самом наслову упућује на равномерност и правилност пертурбација, на специфичност друштвеног система у којем криза тежи да постане, и постаје константа, а, такође, представља и језичку артикулацију неурачунљивости у личном и колективном простору. Питање које постаје окидач заплета јесте: шта се дешава када поремећај постане универзални означитељ у неком историјском времену и на који начин се то рефлектује на приватне историје учесника?

Грамаџика њоремећаја, нарочито у епилогу, приказује мртви угао који нас спречава да видимо себе у свету који стално узмиче. Зато ни прича не може бити целовита. Можда нам привремено слепило мртвог угла може послужити као покриће, али се наша поробљеност тиме не смањује, јер припадамо свему ономе што тако дефинитивно одбијамо и поричемо. Изгледа да иронија те чињенице остаје некако по страни, недовољно запажена у вртлогу егоцентричности главних ликова. Последње странице књиге потврђују да је перцепција сопственог ја нужно искривљена и да углавном почива на замени теза. Сергеј, условно речено главни лик, самом је себи скривен, што не би привлачило пажњу читаоца да при томе он себе, у трагикомичном резимеу, не види као Пепељугу, доживљавајући управо ту колективну слику као врхунац аутоцинизма. Ма како разоран био, цинизам му, заузврат, ипак даје одређену врсту надмоћи над сиромаштвом конкретних појава које га прогања. Наличје Сергејеве дневничке забелешке којом аутор завршава своју повест је, ипак, горка иронија сентиментализма који се враћа

на мала врата. Није извесно да ли је овај сентиментализам хотимичан или остаје у мртвом углу перцепције самог аутора. У тој пародичној, али, ипак, самосажаливој идентификацији Сергеј превиђа одређене координате, између осталог и зато што су релације које успоставља са другим људима дубоко нарушене заменом улога и неравнотежом моћи. На прелазу између два века, у овој новосадској бајци чаролија упорно изостаје. Ишчекујући је у мрачним и сумњивим околностима политичких ћорсокака, Сергеј у коначном самосагледавању изузима Пепељугин алтер-его или можда Архипепељугу – Анђелију, која својим ангажманом и новцем одржава конструкт његове слике о себи и његову проблематичну мушкост. Ова гротеска је мултипликована као низ насупрмних огледала, јер једна Пепељуга рађа и условљава другу, с јасном тенденцијом да се интервал чекања на прилику за истинско учешће у животу продужи у недоглед, што обоје погађа. Или је Анђелија, можда, само екстернализација Сергејеве савести, глас којим му се обраћа отцепљени део њега самог. Овај сценарио и овакав епилог могао би бити и један начин придавања универзалног карактера једној локалној, специфично новосадској, причи о немоћи субјекта пред животним захтевима.

Чини се да Петриновић хипертрофира сам статус жртве, односно проблематизује границу након које потезање и експлоатисање овог статуса почиње да наликује на лош изговор. Међутим, питање које је на више начина у тексту имплицитно постављано је и: чија смо жртва? Да ли нам је све одузето или саучествујемо у општем помањкању могућности да преобразимо сопствену стварност? Карактеристично је да су све епизоде у *Грамајници поремећаја* у којима Сергеј прихвата неку понуђену шансу, односно све могућности приказане крајње неуверљиво, конфузно, фаталистички, уз тенденцију аутора да догађаје представи кроз оптику самог лика. Његова кашњења су немотивисана и фатална, његова лаковерност је помало мазохистичка, одбијање других је неразумљиво и неумољиво, понуде живота су увек и само неадекватне. Иако је Анђелија у другом плану, и она се стално преображава пред читаоцем. Њен идентитет је версатилан, покретљив, из аниме клизи у локалну вештицу, а затим у хистерика правдољубивости са пасивно-агресивним ставом према Сергеју. Оно што је карактеристично за обоје је криза полног идентитета, криза мужевности и женствености. Приметно је, заправо, да аутор разлаже ликове, без икакве тенденције да их прикаже као целовите. Остаје само њихова промашеност, као универзална прича, и недовршена реконструкција њихове неостварености.

Нејасноћа, несигурност, одражавају се и у начину приповедања. Нарација поремећаја налаже искидане токове где је једина константа промашеност као судбина и немоћ главног лика да преобрази о

себи. У тој недовољној везаности за стварност нема никакве лакоће, напротив, реч је само о терету живота без *централног места* и *основне приче*, како то аутор формулише. Живети без тежишта показује се као најтежи облик живота, мучно пребивање у недовољно означеном простору. Та врста бездомности у књизи је приказана веродостојно, уз свакидашњи ужас суочења са низом неизбежних питања која нарастају кроз време.

Грамаџика њоремећаја повремено одступа од граматичких конвенција. Реч је о језички занимљивој књизи у којој је препознатљив један идиолект, обликован инверзијом. Оно што посебно привлачи пажњу су деминутиви које аутор користи као контрапојмове. Приповедачева „тепања” одишу иронијом, сарказмом, а понекад би готово могла бити доживљена као мржња. Занимљив је квалитет суровости који аутор постиже на овај начин, неком врстом смисаоног препада где се примарна нежност речи испуњава опречним садржајима. Овај метод приметан је и у неким исечцима нововековне стварности, попут Сергејевог судара са групом малолетних насилника, у којем деца нису више оно што се до скоро исказивало том речју. Нови век има нови вокабулар. Приказани сукоб је још један бруталан сусрет са актуелном, али и даље надреалном реалношћу друштвене кризе, где се опасност више не може проценити голим оком.

Читајући Петриновићеве приче свакако да се питамо колико је још горчине потребно да бисмо сачували или само конзервисали представу о сопственој субјективности? Јер чињеница је да субјект (у овом случају Сергеј) своју немоћ, као и свој статус жртве животних околности, одржава посредством туђег учешћа, које му омогућује неки вид преживљавања у сенци система с којим је у конфликту. Горчина, иако јој је овде дата моћ заштитног механизма, нарочито уз иронију и самоиронију, у одређеним тренуцима приповедања прелази у манир, а њен отров може да изненади читаоца као у причи „Рођака с Детелинаре”. Али, поред очигледног сарказма према свим позицијама које ликови у реалном простору заузимају, аутор поставља једно, ако се тако може рећи, још значајније питање, наиме: да ли истина садржи поуку? Односно, ако је све тако како то види Сергеј или ако је све онако како то види Анђелија, да ли то нешто мења и да ли то нешто значи? А то су већ питања на ивици неког новог nihilizma.

Маја РОГАЧ